

Аннотация. Антикризисный менеджмент – комплексная система для предотвращения или смягчения неблагоприятных факторов, сохранения и повышения рыночных позиций с использованием, главным образом, собственных ресурсов. В статье изучены теоретические аспекты экономических методов антикризисного управления на основе трудов отечественных и зарубежных ученых по проблемам преодоления кризиса в аграрном секторе. Обобщая приведенные аргументы, рассмотрены авторские методические подходы к оценке администрирования на предприятии в кризисной ситуации, его стратегия, этапы и направления для агропромышленного комплекса путем систематизации методик оценки эффективности. Определены цели и составляющие существующих концепций. Проанализированы основные показатели финансово-хозяйственной деятельности средних и крупных сельскохозяйственных предприятий республики за период с 2014 по 2019 гг., свидетельствующие о высокой цикличности их убытков. Выявлены проблемы развития аграрного сектора. Предложен экономический механизм оздоровления производственных структур АПК, включающий предупреждение и устранение кризисного положения. Рассмотрены внешние и внутренние критерии эффективной деятельности в аграрной сфере, это, прежде всего, государственное регулирование финансовых ресурсов, кредиты и займы, лизинг для привлечения основных средств производства, рыночные механизмы, среди которых первостепенное значение имеют повышение качества и конкурентоспособность отечественной продукции.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, экономикалық механизм, дағдарысқа қарсы басқару, мемлекеттік реттеу, тиімділік, Агро сақтандыру, сауықтыру, несиелер, қарыздар, лизинг.

Key words: agro-industrial complex, economic mechanism, anti-crisis management, government regulation, efficiency, agricultural insurance, improvement, loans, borrowings, leasing.

және нақты шаралар қабылдау кезінде дағдарыс алдындағы құбылыстарды болжауға және тануға мүмкіндік береді.

АӨК кәсіпорындарында ресурстарды молықтырудың экономикалық дамуы шынайы, табиғи процестермен тығыз байланысты, бұл оларды табиғи-климаттық және географиялық жағдайларға, сондай-ақ өндірістің маусымдылығына тәуелді етеді.

Аграрлық сектордың жалпы нысаналы мақсаты – халықты отандық өндірістің сапалы

және қолжетімді азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз ету болып табылумен бірге, бұл дағдарысқа қарсы басқарудың әлеуметтік бағытына құрылып жатқан дағдарысқа қарсы басқару тұжырымдамасы ережесінің негізі болып саналады. Ауыл шаруашылығы өндірісін дамытудың маңызды тетігі АӨК дамытуды мемлекеттік реттеу болып табылады, бұл нарықтық құрылымдардың (бәсекелестік жағдайларының) жетілмеуінен, ресурстарды қоғамдық игіліктерді өндіру саласына жеткіліксіз бөлуден; нарықтық тетіктің болашақ даму қажеттілігіне жеткіліксіз бағытталуынан туындайды. Өлемдік тәжірибе тек мемлекет қана экономикалық және әлеуметтік дамудың ұзақ мерзімді стратегиясын әзірлеп, іске асыруды ұйымдастыра алатынын көрсетті. Мемлекет жалпыұлттық мүдделерді толық білдіреді, жеке мүдделерді іске асыру форматын айқындайды, экономикалық және әлеуметтік даму бағыты үшін жауапты болады [1].

Зерттеу материалдары мен әдістері.

ҚР агроөнеркәсіп кешені ұлттық экономиканың маңызды секторы болып табылады. Қазіргі жағдайда АӨК кәсіпорындарын дағдарысқа қарсы басқару мәселелері ерекше маңызға ие болады, өйткені экономиканың басқа салаларының кәсіпорындарында басқарудың типтік тәсілдерінен, нысандары мен технологияларынан айтарлықтай ерекшеленеді.

АӨК кәсіпорындарын басқарудың айрықша ерекшелігі кәсіпорынның бейімделу мүмкіндіктерінің ерекшеліктерімен байланысты. Олар өндірісті ауыл шаруашылығы тауарлары нарығында оның конъюнктурасының өзгеруіне ғана емес, өзгермелі табиғи-климаттық жағдайларға да бейімдеп отыру қажеттілігінен көрінеді.

Экономикалық әдістер мен құралдарды іске асыру арқылы АӨК кәсіпорындарын басқарудың дағдарысқа қарсы жүйесін іске асырудың міндетті шарттарының бірі – өндірісті жалғастыру үшін қолда бар ресурстарды сақтау болып табылады, бұл тек азық-түлік қауіпсіздігін нығайтуға ғана емес, сондай-ақ ауыл халқының жұмыспен қамтылуын қамтамасыз етуге, оны толықтыру үшін жағдайды сақтауға және кеңейтуге мүмкіндік береді.

Мақалада абстрактіден нақты, синтез және теориялық жинақтау, индукция, дедукция, экономикалық-статистикалық және жүйелік талдау тәсілдері қолданылған.

Мақала жазудың теориялық және әдістемелік негізі – аграрлық сектордағы дағдарысқа қарсы басқару мәселелері бой-

ынша отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері болып табылады.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Экономикалық дамуда кездейсоқ немесе заңды түрде экономиканың барлық деңгейлерінде түрлі дағдарыстар: экономикалық, әлеуметтік, технологиялық, экологиялық және т.б. пайда болады. «Krisis» сөзі (грек тілінен аударғанда) шешім, (бұрылу пункті немесе нәтижесі) күрт, қатты сыну, өтпелі жағдай ретінде анықталады.

Дағдарыс – бұл «Даму» қарама-қайшылықтарының шектен тыс шиеленісуі; банкроттықтың, жойылудың үдемелі қаупі; экономикалық, қаржылық және басқа да жүйелердің қызметіндегі келісу; өзгерістер процестеріндегі өзгермелі сәт. Негізгі көзделетін мақсат – дағдарысты барынша аз шығын шығарып, уақытында алдын алу және жеңу [2]. Аграрлық кәсіпорындарды дағдарысқа қарсы басқарудың маңызды экономикалық мәселесінің жан-жақты қырлары отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектерінде көрініс тапқан.

«АӨК-дегі дағдарысқа қарсы басқару» – жалпы танылған ұғымды ғалымдар әр түрлі түрде қарайды, және дағдарысқа қарсы басқару практикасында қолдануға әр түрлі тәсілдер ұсынады.

Дағдарысқа қарсы басқарудың мәніне ғалымдардың әр түрлі көзқарастарын талдай отырып, осы терминнің мынадай мәнін атап көрсетуге болады:

- дағдарысқа қарсы басқару – бұл дағдарыстық құбылыстарды және олардың себептерін экономиканың барлық деңгейінде диагностикалау, алдын алу, бейтараптандыру және еңсеру жөніндегі шаралар жүйесі;

- дағдарысқа қарсы басқару – бұл дағдарыстың қауіптілігін алдын ала болжау, оның белгілерін талдау, дағдарыстың теріс салдарын төмендету жөніндегі шаралар және оның факторларын одан әрі дамыту үшін пайдалану арқылы басқару. Дағдарысқа қарсы басқару – бұл ықтимал күрделі асқынулардың алдын алуға, оның тұрақтылығын қамтамасыз етуге, өзінің жинақталуы үшін қазіргі заманғы негізде кеңейтілген қайта өндіруді бағдарлай отырып, табысты шаруашылық жүргізуді қамтамасыз етуге бағытталған басқару;

- дағдарысқа қарсы басқару – бұл дағдарыс жағдайына тап болған нақты кәсіпорынға қатысты дағдарысқа қарсы рәсімдерді жүзеге асырудың нысандары мен әдістерінің жиынтығы, ол ұзаққа созылмайтын сипатта болған жағдайда банкроттық процедурасы арқылы бейтараптандырылады [3].

Дамыған елдердің тәжірибесі көрсеткендей, макро және микродеңгейлердегі дағдарысты жағдайлардың алдын алу және оларды еңсеру дағдарысқа қарсы басқарудың әдіснамасы, стратегиясы және тактикасы арқылы іске асырылады, онда аграрлық секторды дамытуға және осы саладағы басқаруға айтарлықтай назар алдын ала айқындалып, жоспарланған көрсеткіштерге жетуге байланысты түпкілікті мақсаттарға қол жеткізуге және дағдарысты еңсеруге бағытталған.

АӨК кәсіпорнын дағдарысқа қарсы басқару тиімділігін бағалау әдістемесіне маңызды рөл беріледі, ол келесі кезеңдерден тұрады.

Бірінші кезең – бағалау рәсімдеріне дайындықты болжайды, бағалау үшін

қажетті ресурстар айқындалады, қажетті ақпарат жинау жүзеге асырылады.

Екінші кезең – есептік-талдамалық дағдарысқа қарсы басқарудың тиімділігін талдауды қамтиды (Әдістемені таңдауына байланысты көрсеткіштерді есептеу және дағдарысқа қарсы басқарудың тиімділігін қорытынды бағалау есептеледі).

Үшінші кезең – кәсіпорын жұмысын талдаудың алынған нәтижелеріне қорытынды жүргізіледі, кәсіпорынның жұмыс істеу тиімділігін арттыру және дағдарысқа қарсы басқару тетігін реттеу бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар ұсынылады.

Дағдарысқа қарсы басқарудың мақсаты мен міндеттері 1 суретте көрсетілген.

1 сурет – Дағдарысқа қарсы басқарудың мақсаттары мен міндеттері

Дағдарысқа қарсы басқару кәсіпорын миссиясын таңдау, оның жоспарланып отырған қызметінің тұжырымдамасы мен мақсаттарын әзірлеу кезінде ескерілуі тиіс.

Кәсіпорындардың дағдарысқа қарсы басқаруын бағалаудың қолданыстағы құралдарының әр түрлілігіне қарамастан, АӨК кәсіпорындары үшін дағдарысқа қарсы басқару мәселелері жеткілікті дәрежеде пысықталған жоқ, ауыл шаруашылығы өндірісінің ерекшеліктері әрдайым ескерілмейді, сондықтан АӨК саласында одан әрі қолдану мақсатында осы әдістемелерді жүйелеу қажеттілігі туындайды [4].

Дағдарысқа қарсы шаралардың нәтижелілік мәселелерін ауыл шаруашылығы

кәсіпорнын басқарудың тиімділігін бағалаудың авторлық әдістемелерін ұсынған ғалымдар қарастырды [қараңыз 4;5].

Әдістердің негізгі ережелері:

■ дағдарысқа қарсы басқарудың тиімділігін бағалаудың жалпы принципі. Әсерді (дағдарысқа қарсы басқаруды қолданғаннан кейін алынған нәтижені) және дағдарысқа қарсы шараларды жүргізуге арналған шығындарды салыстыру;

■ бағалаудың салыстырмалы сараптамалық моделі. Бұл модельде әсерлердің мәнділік коэффициенттері 100%-ға тең болуы тиіс емес. Кәсіпорынды дағдарысқа қарсы басқару үшін нәтижелер мен

олардың маңыздылығы қабылданған шкала бойынша баллмен көрсетілуі мүмкін;

■ әдістеме кәсіпорында өткізілген дағдарысқа қарсы іс-шараларды бағалау кезінде әсердің мынадай түрлерін есептеу қажет деп болжайды: тікелей экономикалық әсер, дағдарысқа қарсы іс-шаралардың жанама әсері;

■ дағдарысқа қарсы іс-шаралардың табыстылығын бағалау. Нәтижеліліктің интегралды көрсеткіштерін, дағдарысқа қарсы шаралардың үнемділігін есептеу. Әдістеме дағдарысқа қарсы іс-шараны іске асыру көрсеткіштерін терең факторлық талдауды қамтиды, сондай-ақ дағдарысқа қарсы басқаруды бағалау үшін қажетті шарт болып табылатын интегралдық сипатқа ие;

■ осы әдістемеге сәйкес кәсіпорын «өміршендік» бірқатар жағдайларға (N) және оларға сәйкес оқиғаларға (A, $i = 1, 2, \dots, N$) байланысты, сонымен қатар дағдарысқа қарсы басқарудың тиімділігін бағалау үшін ғалымдар дағдарысқа қарсы басқарудың өлшемін, жарамдылық коэффициенттерін есептеуді, оңтайлылығын және артықшылығын пайдалануды ұсынады;

■ әдістеме банкроттықты болжаудың көп факторлы моделін құруға, дағдарысқа қарсы басқаруды қолданғанға дейін және қолданғаннан кейін кәсіпорын қызметінің көрсеткіштеріне салыстырмалы талдау жүргізуге сүйенеді;

■ әдістеме сараптамалық бағалауды қолдана отырып, сыртқы және ішкі факторлардың әсерін ескере отырып, көрсеткіштерді есептеуге сүйенеді. Бұл әдістеме қазіргі заманғы агрокәсіпорынды басқару жүйесін бағалауға арналған, кәсіпорын қызметі компоненттерінің жиынтығына талдау жүргізуге, проблемаларды анықтауға және дамудың ықтимал бағыттарын бағалауға мүмкіндік береді [қараңыз 4,5].

Ұйымның табысты басшылары өз кәсіпорындарының болашақта дамуы туралы түсінікке ие болуға, дағдарысқа қарсы басқарудың тиімділігін бағалауды жүргізуге және стратегияны әзірлеуге, оны тиімді іске асыруға және қажет болған жағдайда өзгертуге, яғни дағдарыстан шығудың жаңа мүмкіндіктерін табу үшін ағымдағы жағдайға бейімдей алулары керек.

Дереккөздерде дағдарысқа қарсы басқару кезінде түрлі стратегиялар ұсынылған, олардың әр түрлілігіне қарамастан, мынадай стратегияларды бөліп көрсетуге болады:

– дағдарыстық жағдайдың алдын алу стратегиясы (қиындықтарды бақылау,

оларды уақытында анықтау; дағдарысқа айналмас бұрын мәселелерді шешу);

– дағдарыстың жетілу стратегиясы тазарту үлгісіндегі дағдарыстар туындаған кезде қолданылады, одан кейін осы дағдарыста туындайтын қажетті жаңалықтарды іске асыру мүмкіндіктері күтіледі;

– дағдарыстық құбылыстарға қарсы тұру стратегиясы (бұл стратегия дағдарысты уақыт ішінде жылжытуға тура келетін жағдайлар аз емес екенін ескереді, бірақ әрқашан тиімді емес болуы мүмкін);

– жағдайды тұрақтандыру стратегиясы сату мен пайда көлемін ерте теңестіруге қол жеткізуге, оларды одан әрі арттыруға, яғни өсудің келесі кезеңіне көшуге бағытталған;

– есептелген тәуекел стратегиясы (оны қолдану дағдарыстың салдарын бейтараптандырады) [6].

Дағдарысқа қарсы басқару стратегиясын әзірлеу процесінде қазіргі ұйымдық бөлімшелердің шекарасын кесіп өтіп, дағдарыс жағдайы туындаған кезде жұмыс істей бастаған жедел дағдарыс тобын қалыптастыру қажет. Бұл жерде дағдарыс-менеджерлерді таңдау маңызды рөл атқарады, олар жағдайдың дамуы күтілетін немесе жоспарланған жай-күйден ауытқыған жағдайда, қосымша уақыт қоры да, ресурстар да болмаған кезде, қойылған міндеттерді орындау үшін жекелеген мамандардың жұмысын жолға қоюға, олардың өзара іс-қимылын қамтамасыз етуге, дағдарысқа қарсы іс-шаралардың орындалуына тұрақты бақылау жасауға тиіс [7].

1 кестеде 2014-2019 жж. аралығында ҚР орта және ірі кәсіпорындарының қаржы-шаруашылық қызметінің негізгі көрсеткіштерінің деректері келтірілген.

1 кестеде көрсетілген деректер бойынша ҚР-дың орта және ірі кәсіпорындары шығынының 6 жыл бойы төмендеуіне қарамастан, қолайлы тенденция орын алғаны көрінеді.

2 кесте негізінде, талдау жүргізілген кезеңдегі ауыл шаруашылық ұйымдардың жалпы шығыны жоғары циклді деген қорытынды жасауға болады. Шығынның ең үлкен мәні 2015 ж. тіркеліп, 53 659 млн теңгеге жетсе, келесі жылы шығынның төмендеу тенденциясы орын алып, 2018 ж. кіріс саны – 30 451 млн теңгені құрады, ал 2019 жылы алдын ала көрсеткіштер бойынша ауыл шаруашылық, балық және орман шаруашылықтарының табыстылығы 19,4%-ды құрады.

[illegible][illegible]

- экономиканың аграрлық саласы ұсақ тауарлы өндіріспен сипатталатынын ескере отыrsaқ, көптеген кәсіпорындарда дағдарысқа қарсы басқару саласында білікті және тәжірибелі мамандардың жетіспеуі байқалады. Бұдан басқа, кәсіпорын басшыларының жекелеген құрылымдық бөлімшелер құрмауы – оларды қаржыландыруда қиындықтардың туындау ықтималдығымен

[illegible]

лығын мемлекеттік қолдаудың жаңа бет-бұрыстары дайындалды. Негізгі міндет – азық-түліктің импорттық жеткізіліміне тәуелділіктен арылу және меншікті тамақ өндірісін қолдау. Қойылған міндетке жету үшін:

■ 2020 жылы АӨК субсидиялаудың жалпы сомасы 400 млрд. теңге көлемінде қайта қаралды (жоспарланған сомадан 100 млрд. теңгеге жоғары);

■ инвестициялық субсидиялау ауыл шаруашылығы техникасын сатып алуды және импорт алмастыру бойынша өнімдерді өндіруге арналған объектілердің құрылысын өтейтін төлемдерге бағытталған.

ҚР Президентінің тапсырмасын орындау барысында 2020ж. ауыл шаруашы-

қайта құрылымдауды, басшылықтың табысты жұмыс істеуіне мүдделілігін, басқарушылық шешімдердің орындалуын бақылауды іске асыруды қамтитын басқару механизмдерінен тұрады.

Екінші топ өндірістік механизмдерді қамтиды. Олар кәсіпорынның өндірістік қуатын неғұрлым толық қолдануды; материалдық, қаржылық, еңбек және табиғи ре-

сурсстарды толық және ұтымды пайдалануды; жануарлардың өнімді тұқымдарын өсіруді және жоғары өнімді ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіруді; ауыл шаруашылығында өндірістік процестерді ұйымдастырудың озық тәжірибесін енгізуді; ресурс үнемдейтін технологияларды енгізуді, өндірістік емес шығындар мен шығындарды қысқартуды, үнемдеу режимін енгізуді қамтитын ресурс үнемдеуді көздейді.

Үшінші топқа өнімнің сапасы мен бәсекеге қабілеттілігінің өсуі, жаңа сатып алушыларды іздеу, нарықта өнімді өткізудің тұрақты арналарын жолға қою нарықтық механизмдері жатады [9].

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын дамытудың маңызды құралы тәуекелдерді сақтандыру болып табылады, ол ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің табыстылығын қолдауда маңызды рөл атқарады.

Сақтандыру компанияларының аграрлық секторда сақтандыруды тиісті ұйымдастыруға жеткіліксіз дайындығы тежеуші фактор болды. Сақтандырушылардың өкілдері егістерді уақытылы тексеріп, шығын мөлшерін бағалауға және ресурстарды оларды өтеуге жұмылдыруға үлгермейді. Соңғы жылдары сақтандыру компаниялары ауыл шаруашылығы дақылдарын міндетті сақтандыру бойынша айтарлықтай қаржы шығындарына ұшырады [10].

Қолданыстағы сақтандыру механизмі саладағы тәуекелдерді басқарудың барабар деңгейін қамтамасыз ете алмады. Жоғарыда көрсетілген мәселелерді шешу үшін Қазақстанда 2020 жылдан бастап АӨК-дегі сақтандыру жүйесі өзгертілді, ол міндетті емес, еркін түріне енді. Бұдан басқа, мемлекет сақтандыру төлемдерін емес, фермерлердің сақтандыру полистерін сатып алуын субсидиялайтын болады, бұл фермерлердің шығындарын азайтуға мүмкіндік береді және сақтандыру және сақтандыру төлемдерін алу процестерін ашық етеді. Сондай-ақ, фермерлер сақтандыру полисін екінші деңгейдегі банктердегі қарыздарды ресімдеу кезінде қосымша қамтамасыз ету ретінде пайдалана алады.

Агросақтандыру қызметтері электронды форматта «QOLDAU» бизнеске арналған цифрлық платформа арқылы ұсынылады. Осы алаңның көмегімен сақтандыру жағдайын белгілеу кезінде егіс алқаптарын космомониторинг жүргізетін болады.

Осылайша, ауыл шаруашылығы саласының жұмыс істеуінің ішкі және сыртқы жағдайларында тұрақты және күтпеген өзгерістер оны дағдарысқа қарсы басқару

процесіне енгізудің объективті қажеттілігін табады. Ауыл шаруашылығындағы дағдарыстық құбылыстардың неғұрлым тиімді алдын алуға мемлекеттік қолдау мен мақсатты бағдарламалар негізінде мемлекеттік реттеу механизмі мүмкіндік береді. Осылайша, АӨК саласындағы мемлекеттің дағдарысқа қарсы саясаты ұлттық экономиканың қолда бар резервтерін пайдалануы және оның тұрақты дамуы үшін жаңа мүмкіндіктер жасауы тиіс.

Тұжырымдар.

1. Теориялық-әдіснамалық зерттеулер негізінде АӨК кәсіпорындарын дағдарысқа қарсы басқарудың экономикалық әдістері зерделенді, оларды басқару тиімділігін бағалау әдістемесі жүйеленді, оның ішінде дағдарысқа қарсы басқару стратегиясы, оларды іске асыру жедел дағдарыс топтарын қалыптастыру мақсатында білікті кадрларды дұрыс іріктеумен ұйымдастырылуы тиіс.

2. Жүргізілген талдау ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының шығынының ең көп мәні 2015 ж. белгіленгенін көрсетті. Байқалып отырған жоғары циклдық осы саланы мемлекеттік қолдау есебінен төмендеу үрдісі болды, бұл 2016 жылдан бастап кәсіпорындардың табысын қолдауға мүмкіндік берді және 2018 жылға қарай кәсіпорынның табысы шамамен 31 млрд. теңгені құрады, ал 2019 жылы алдын ала көрсеткіштер бойынша ауыл шаруашылық, балық және орман шаруашылықтарының табыстылығы 19,4%-ды құрады.

3. Зерттеу нәтижесінде ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының даму мәселелері анықталды.

4. Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып, мемлекеттің маңызды рөл атқаратын ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын қалпына келтірудің экономикалық тетігін қолдану, атап айтқанда азық-түлік бойынша импорт алмастыру процесін дамыту, агросақтандыру жүйесін жетілдіру ұсынылады. Осы экономикалық әдістерді кешенді іске асыру АӨК-де дағдарысқа қарсы басқару мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін болады.

Әдебиеттер тізімі

1 Арынова, З.А. Аграрлық секторды мемлекеттік қолдаудың мемлекеттік реттеудің элементі ретінде қажеттілігі және рөлі / З.А. Арынова, Л.К. Кайдарова // Проблемы агро-рынка. -2017. - №1. - Б.71-78.

2 Коротков, Э.М. Антикризисное управление: учебник для бакалавров / Э.М. Коротков. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 406 с.

3 Денисов, Е.Ю. Аспекты антикризисного управления сельскохозяйственной отраслью / Е.Ю. Денисов, И.О. Иванов // *Аэкономика: экономика и сельское хозяйство*. - 2015.-№ 2.- С.3-15.

4 Смотрина, О.С. Методика оценки антикризисного управления предприятием АПК / О.С. Смотрина, А.С. Каренная // *Интеллект. Инновации. Инвестиции*. - 2018.- №6.-С.54-58.

5 Васькова, Ю.И. Подходы к оценке эффективности антикризисного управления мясоперерабатывающими предприятиями АПК Украины / Ю.И. Васькова // *Вестник Самарского государственного университета*. -2015. - № 2 (124). - С. 21-29.

6 Мисаков, И.С. Некоторые особенности системы антикризисного управления как фактор необходимости обоснования системного развития хозяйствующих субъектов АПК/ И.С Мисаков, А.В. Мисаков // *Theoretical & Applied Science*. - 2015. - № 11. - С. 130-134.

7 Васькова, Ю.И. Проблемы формирования системы антикризисного управления в обеспечении экономической безопасности мясоперерабатывающих предприятий АПК Украины // *Новые парадигмы общественного развития: экономические, социальные, философские, политические, правовые, общенаучные тенденции и закономерности: материалы междунаро. науч.-практич. конференции*. - Саратов.: Академия управления, 2016. - С. 102-104.

8 Статистический сборник «Сельское, лесное и рыбное хозяйства в Республике Казахстан. Комитет по статистике МНЭ РК (2018) [Электронный ресурс] URL: <http://www.stat.gov.kz> (дата обращения: 30.03.2020).

9 Дударева, А.Б. Особенности антикризисного управления в сельском хозяйстве/ А.Б. Дударева // *Вестник сельского развития и социальной политики*. - 2017.- №3.- С. 54-58.

10 Вerezubova, T.A. Сравнительный анализ моделей агрострахования в Беларуси и Казахстане / Т.А. Вerezubova, А.М. Мухитбекова // *Проблемы агрорынка*. - 2018.- №3.- С.141-148.

References

1 Arynova, Z.A. Necessity and role of state support for agricultural sector as an ele-

ment of state regulation / Z.A.Arynova, L.K.Kaidarova// *Problems of AgriMarket*.-2017.-P.71-78.

2 Korotkov, E. M. Anticrisis management: textbook for bachelors / E.M. Korotkov. - Lyubertsy: Youright, 2016. - 406 p.

3 Denisov, E.Yu. Aspects of anticrisis management of the agricultural industry / E. Yu. Denisov, I.O. Ivanov // *Aekonomika: economy and agriculture*. - 2015. - №2. - P. 3-15.

4 Smotrina, O.S. Methodology for assessing anticrisis management of the agro-industrial complex / O.S. Smotrina, A.S. Karennaya // *Intelligence. Innovations. Investments*. - 2018. - №6. - P. 54-58.

5 Vaskova, Yu.I. Approaches to assessing the effectiveness of anticrisis management within meat processing enterprises of Ukraine agribusiness / Yu.I. Vaskova // *Bulletin of Samara State University*.-2015.- № 2(124).- P. 21-29.

6 Misakov, I.S. Some of the features of crisis management system as a factor to necessarily justify the systematic development of agribusiness entities / I.S. Misakov, A.V. Misakov // *Theoretical & Applied Science*. - 2015. - No. 11. - P. 130-134.

7 Vaskova, Yu.I. Problems of forming a system of anticrisis management in ensuring economic security of meat processing enterprises of Ukraine agribusiness // *New paradigms of social development: economic, social, philosophical, political, legal, general scientific trends and patterns: proceedings of the international scientific and practical conference*.-Saratov.: Academy of management, 2016.- P. 102-104.

8 Statistical collection "Agriculture, forestry and fisheries in the Republic of Kazakhstan". Statistics committee of the Ministry of National Economics of the Republic of Kazakhstan (2018) [Electronic resource] URL: <http://www.stat.gov.kz> (date of access: 30.03.2020).

9 Dudareva, A.B. Features of anticrisis management in agriculture/ A.B. Dudareva // *Bulletin of rural development and social policy*. - 2017. - № 3. - P. 54-58.

10 Verezubova, T.A. Comparative analysis of agricultural insurance models in Belarus and Kazakhstan / T.A. Verezubova, A.M. Mukhitbekova // *Problems of AgriMarket*. -2018. - № 3. - P. 141-148.